

כדי לשפר את המערכת הפוליטית, יש לשנות את שיטת הבחירות

אברהם (רמי) ריטוב

כדי לשפר את המערכת הפוליטית, יש לשנות את שיטת הבחירות

אברהם (רמי) ריטוב

בציבוריות הישראלית מקננת כבר זמן רב תחושה ששיטת הבחירות פגומה. המאבקים הקואליציוניים אינם מאפשרים לקדם רפורמות ומהלכים משמעותיים; מערכות הבחירות אינן מולידות הכרעות מובהקות; והיחלשות הזהות המפלגתית מתמרצת פוליטיקאים-כוכבים לפרוש מהמפלגות הגדולות, להקים שברירי מפלגות ולמנות לרשימה ח"כים צייתנים. התוצאה היא משבר משילות עמוק וירידה דרסטית באיכות הנבחרים. לכן, נשאלת השאלה, האם יש אלטרנטיבות ראויות ברחבי העולם, והאם אפשר יהיה ליישם אותן בישראל? התשובה: בהחלט כן

תקציר:

- בציבוריות הישראלית מקננת כבר זמן רב תחושה ששיטת הבחירות פגומה. המאבקים הקואליציוניים אינם מאפשרים לקדם רפורמות ומהלכים משמעותיים, ומערכות הבחירות אינן מולידות הכרעות מובהקות.
- שורש הבעיה היא היחלשות הזהות המפלגתית בישראל. בעבר היא קבעה איזו קבוצת כדורגל לאהוד ולאיזו קופת חולים ללכת; אבל אחרי שבעשורים האחרונים המוסדות שבהם החזיקו המפלגות הופרטו או הולאמו, נחלשה מאוד הזהות המפלגתית. התוצאה: נוצר תמריץ עבור פוליטיקאים בכירים לפרוש ממפלגתם ולרוץ לבד (זהות מפלגתית איתנה אינה בולמת אותם מלעשות כך); מוקמים שברירי מפלגות רבים; המערכת הפוליטית מתפצלת ומתפלגת; ולמפלגות אוטוקרטיות יש תמריץ למנות נציגים צייתנים. בד בבד, במפלגות דמוקרטיות שממשיכות לקיים פריימריז, קבוצות אינטרס מטות אותם לטובתן. ואולם – שיטת הבחירות הנוכחית בישראל אינה מאפשרת מוצא משתי הגישות הללו ומהבעיות המובנות בהן.
- אי לכך, מאמר זה יסקור שיטות בחירות אלטרנטיביות ממדינות אחרות, ויראה באמצעות סימולציה המבוססות על תוצאות האמת של בחירות 2019א', כיצד השיטה הנהוגה באירלנד – "הקול היחיד הנייד" – עונה, בהתאמות קלות, כמעט במדויק לצורכי החברה הישראלית.

זה זמן רב שבציבוריות הישראלית מקננת תחושה ששיטת הבחירות שבורה. זאת, בדרך כלל על רקע משברים קואליציוניים, מאבקי כוחות אישיים ושאר "קלקולים", בלשונו של מנחם בגין. שותפים לתחושה הזאת אזרחים ופוליטיקאים כמעט מכל רחבי הקשת הפוליטית. על כן, צף ועולה מדי כמה זמן בשיח הציבורי בישראל הרעיון לערוך רפורמה בשיטת הממשל. השיח הזה לא כולל, על פי רוב, התחייבות לרפורמה ספציפית. במקרה הטוב, יוזכר שמה של מדינה כזאת או אחרת שאת שיטתה יש לאמץ, אבל גם אז, מבלי לברר עד תום את המשמעויות ואת ההשלכות.

במקביל לכך, סנטימנט נוסף הולך וקונה אחיזה בציבוריות הישראלית, הפעם של אכזבה מאיכותם האנושית של הנבחרים. יותר ויותר אזרחים – גם במקרה הזה, לאו דווקא בזיקה למחנה פוליטי מסוים – חשים שרמתם של חברי הכנסת הולכת ודועכת. לעיתים הם יקשרו תחושה זו לכך שצצו לאחרונה הרבה מפלגות של אישי אחד – יו"ר הקובע בלעדית את זהות חברי הרשימה ועל כן נוטה להעדיף אנשים צייתנים ושטחיים. במקרים אחרים, יזהו את התופעה עם עליית כוחן של קבוצות אינטרס המתארגנות לטובת נציגיהן. כך או כך, בדרך כלל לא יינתן לתופעה הסבר מערכתי, ויותר מזה, גם כמעט שלא נשמע עד היום הסבר הקושר את שתי התופעות שצוינו יחדיו – ה"קלקולים" הרבים, ודעיכת איכות הנבחרים. על כן, מטרת מאמר זה היא להסביר מה הבעיות בשיטת הבחירות בישראל, וכיצד הן מובילות להידרדרות באיכותם של הנבחרים.

לשם כך אסקור את התהליכים ההיסטוריים והמבניים שהובילו לשיטה הנוכחית; אבחן שיטות בחירה אלטרנטיביות מרחבי העולם; אציע איזו ביניהן היא המתאימה ביותר ליישום גם בישראל; ואערוך סימולציה – מה היה קורה אילו 2019 (א' ו-ב') היו נערכות באמצעותה.

1. ישראל: איך הגענו לכאן, ומה הבעיות עם זה

א. היתרון המובנה של קבוצות לחץ

כיום הבחירות בישראל הן לרשימות, כאשר סדר המועמדים בהן נקבע מראש. ההצבעה היא כלל־ארצית, ללא חלוקה למחוזות, ומפלגה שמקבלת אחוז מסוים מסך הקולות, תקבל את אותו האחוז (פחות או יותר) מסך המנדטים. אבל אי אפשר לדון ברצינות בשיטת הבחירות בישראל מבלי לקחת בחשבון גם את שיטות הבחירות השונות לרשימות של המפלגות.

מעורבות של ציבור רחב ככל האפשר בפוליטיקה הפנים־מפלגתית היא גורם חשוב בשיטה הקיימת. אלא שבשנים האחרונות פחות ופחות מפלגות מנהלות הליך דמוקרטי לשם קביעת רשימת המועמדים – ויש לכך השפעה שלילית ביותר על המערכת הפוליטית. כדי להבין מדוע, יש להתבונן בתהליכים שהצמיחו מלכתחילה את הפרמיייריז המפלגתיים בישראל, ובבעיה שעליה הפרמיייריז נועדו לענות: בתמצית, השתלטות העסקנים על המפלגות הגדולות.

ניקח לדוגמה את מפלגת העבודה. עד 1984 היא בחרה את הרשימה שלה באמצעות ועדה מסדרת, אבל אחרי שקברניטיה זיהו כי הדימוי הציבורי של מרכז המפלגה הוא של אוסף עסקנים מושחתים שאינם מייצגים נאמנה את האינטרס הציבורי, היא אימצה את שיטת הפריימריז, מתוך ניסיון להישאר רלוונטית ואטרקטיבית; תחילה, ב־1988, על ידי בחירות במרכז המפלגה, ואחר כך, ב־1992, על ידי ציבור המתפקדים¹. פריימריז רחבים נתפסו אפוא כפתרון האולטימטיבי – במקום שעסקנים ירכיבו את הרשימה, ציבור המתפקדים יבחר².

ואולם, עם הזמן התברר שגם לשיטת הפריימריז הבעיות שלה. נציגי ועדים, לוביסטים וקבוצות אינטרס אחרות הצליחו להמשיך להיבחר, במידה רבה באותו האופן כמו קודם – באמצעות התפקדות מאורגנת־מגבוה למען קידום מועמדים; התופעה המוכרת בכינוי "מפקד ארגזים"³. במילים אחרות, אימוץ הפריימריז לא פתר את בעיית הבחירה בעסקנים ובאינטרסנטים, אלא רק העתיק אותה מפורום מרכז המפלגה לפורום הרחב יותר של המתפקדים⁴.

1. Barnea, Shlomit and Gideon Rahat, 2007. "Reforming Candidate Selection Methods: A Three-Level Approach", Party Politics 13 (3): 375–394.

2. קניג, עופר, 2006. "בחירה והדחה של מנהיגי מפלגות: ישראל במבט השוואתי", בתוך גדעון רהט (עורך), בחירת מועמדים בישראל: המצוי והרצוי, תל אביב: המכון לחקר החברה והכלכלה, עמ' 37–58; גולדברג, גיורא, 1994. הבוחר הישראלי 1992, ירושלים: מאגנס

3. מקור השם "מפקד ארגזים" הוא בנוהג של פוקדים להגיע עם ארגזים מלאי טפסים חתומים ביום האחרון של רישום המתפקדים, וזאת כדי לצמצם למינימום את פרק הזמן שניתן יהיה לבקר במהלכו את תהליך ההחתמה.

4. קניג, עופר, 2014. "שיטת הפריימריז בישראל: מאזן ביניים", המכון הישראלי לדמוקרטיה; Rahat, Gideon and Reuven Y. Hazan, 2006. "Participation in Party Primaries: Increase in Quantity, Decrease in Quality", in Thomas Zittel and Dieter Fuchs (eds.), Participatory Democracy and Political Participation: Can Participatory Engineering Bring Citizens Back In? London: Routledge, pp. 57–72.

אלא שהבעיה בשיטת הבחירות הנוכחית בישראל יסודית ועמוקה יותר מההשתחלות של כמה עסקנים לכנסת – הבעיה היא שהזהות המפלגתית התערערה, ועמה גם המחויבות של האזרח להליך הדמוקרטי. העסקנים שנהנים מכך הם רק אחת מתוצאותיה.

שיטת הבחירות בישראל עוצבה בתקופה שבה היישוב – ואחר כך המדינה – נוהלו על ידי מפלגות שמילאו תפקידים אשר כיום הם נחלת המגזר הפרטי והציבורי. למפלגות היו הסתדרויות עובדים (ובראשן, כמובן, ההסתדרות הכללית שזוהתה עם מפא"י), קופות חולים (כללית, לאומית ומאוחדת הם זכר לאותה התקופה), קבוצות כדורגל ועוד. יתר על כן, היו זרמי חינוך נפרדים שזוהו עם מפלגות שונות. במציאות כזאת, השיוך המפלגתי היה מרכיב זהותי וכלכלי חשוב – הוא קבע איפה למדת ועבדת, היכן עשית קניות ומי הרופא שלך.

עם קום המדינה, רבים מהשירותים האלה עברו הלאמה והחלו להתנהל תחת מסגרת ממלכתית: החל במיזוג זרמי הלימוד השונים לתוך הזרם הממלכתי בשנות ה-50⁵, וכלה בחוק ביטוח בריאות ממלכתי ופירוק הסתדרות הכללית ב-1994, שבמסגרתו הופרטו כמעט כל הגופים שבהם החזיקה. כך, למעשה, התפקיד שמילאו המפלגות כמעסיקות וכשחקניות דומיננטיות במשק הצטמצם כמעט למינימום.

כתוצאה מכך, פחתה מידת השפעתה של המערכת הפוליטית על חיי היומיום של הציבור, שלא לדבר על השפעתה של הפוליטיקה הפנים-מפלגתית. עם הירידה במידת השפעתה של הפוליטיקה המפלגתית, צנחה גם מידת העניין בה. לשם המחשה, בעוד שב-1977, 17 אחוז מאזרחי המדינה היו חברים במפלגה כלשהי, ב-2014 מספרם צנח לארבעה אחוזים⁶. פה טמון אפוא שורש הבעיה: ללא ציבור גדול שמעורב בתהליכי הדמוקרטיה הפנימית, קבוצות אינטרס חדורות מוטיבציה יכולות להשיג כוח החורג בהרבה מחלקן באוכלוסייה. מדוע? פשוט מפני שהן משתתפות בתהליך, בזמן שיתר הציבור נשאר בבית. לליכוד, למשל, התפקדו כ-8,000 מתוך 15,000 עובדי התעשייה האווירית – ציבור הנחשב לבסיס כוחו של השר לשעבר חיים כץ⁷. בחשבון פשוט, 8,000 האנשים הללו מהווים כשבעה אחוזים מתוך כ-120 אלף מתפקדי הליכוד – שיעור גדול בהרבה מהאחוז ומשהו (1.3 אחוזים) שעובדי התעשייה האווירית כולם מהווים מתוך מצביעי הליכוד (בהנחה הבלתי סבירה לפיה כל 15,000 עובדי התעשייה האווירית הצביעו לליכוד). באופן דומה, מתנחלים גם הם מהווים לובי משמעותי בתוך הליכוד, אפילו שאינם בהכרח מצביעים למפלגה⁸. כך, לדוגמה, בבחירות לכנסת ה-19, ב-2013, רק 212 מתושבי בית אל הצביעו לליכוד, אף על פי שגרים בה 434 אזרחים שהתפקדו לליכוד⁹.

5. שני זרמים לא מוזגו ונשארו מופרדים עד היום: הזרם הממלכתי-ימני והחינוך החרדי, ואומנם שניהם ממשיכים להיות מזוהים עם מפלגות ספציפיות.

6. Kenig, Ofer, Michael Philippov and Gideon Rahat, 2013. "Party Membership in Israel: An Overview", *Israel Studies Review* 28 (1): 8-32; Kenig, Ofer and Or Tuttnauer, 2017. "The Decline of Large Mainstream Parties" in Michal Shamir and Gideon Rahat (eds.), *The Election in Israel 2015*. London: Routledge, pp. 21-46

7. אזולאי, יובל, 2019. "הפריימריז בליכוד: המכונה המשומנת של השר חיים כץ בתעשייה האווירית עדיין עובדת, רק קצת אחרת." גלובס, 9.2.2019

8. Kenig, Philippov & Rahat 2013

9. פליישמן, איתמר, 2013. "נקמת המתנחלים: גם המתפקדים לא הצביעו לליכוד" *ynet*, 24.1.2013, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L4336577,00.html>

ב. פירוק המערכת הפוליטית לשברירי מפלגות

התערערות הזרות המפלגתית, וכתוצאה מכך, הצטמצמות המחויבות של הציבור למפלגות, מעודדות תופעה שלילית נוספת: יצירתן של שברירי מפלגות.

לפוליטיקאי בכיר עדיף, על פי רוב, להיות יו"ר מפלגה קטנה מאשר חלק ממפלגה גדולה – כך הוא מגדיל את כוח המיקוח שלו במשא ומתן על תיקים ועל קביעת מדיניות הממשלה. לעיתים אף מוטב ליו"ר מפלגה ותיקה לפרק אותה ולהקים תחתיה מפלגה חדשה, שבה הוא שולט באופן בלעדי, כדוגמת קדימה שהוקמה על ידי אריאל שרון ב-2005. בהקשר הזה, העלאת אחוז החסימה ל-3.25 (שהיה לראשונה בתוקף בבחירות 2015) אינה מהווה איום מספיק על פורשים פוטנציאליים – זאת להבדיל ממצואות של מערכת פוליטית דו־מפלגתית, למשל, שבה פוליטיקאים שפורשים מאחת משתי המפלגות הגדולות, נעלמים כליל מהנוף הפוליטי. בכך, למעשה, השיטה הנוכחית מתמרצת פוליטיקאים בכירים לפרוש ממפלגתם ולרוץ לבד. מבחינה אלקטורלית "כוכב" אחד יכול להחזיק רשימה, כלומר מעמדו הציבורי האיתן יספיק לו כדי להכניס תחת כנפיו אי אלו מועמדים לכנסת, ויותר מזה, למנות את אותם המועמדים, האנונימיים לעיתים, כראות עיניו.

בעבר, הזרות המפלגתית החזקה בלמה תופעה זו. כשדוד בן גוריון פרש ממפא"י בשנת 1965 והקים את רפ"י, בוחרו מפא"י לא נטשו את מפלגתם, חרף מעמדו הציבורי הבלתי מעורער של בן גוריון והדומיננטיות שלו בפוליטיקה הישראלית. רפ"י כשלה בבחירות, ומפא"י נותרה המפלגה החזקה במדינה. לעומת זאת, כששרון פרש מהליכוד והקים את קדימה לקראת בחירות 2006, ממשיכיו, שנהנו עדיין מההילה שלו, זכו ברוב המנדטים של הליכוד.

המחיר של היחלשות המפלגות הוא משבר משילות. במדינה דמוקרטית, המושג "משילות" מתייחס ליכולת להקים ממשלות יציבות הנהנות מתמיכה ציבורית ומצליחות ליישם את המדיניות שלשמה הוקמו. בעטיו של משבר משילות, ממשלות קמות ונופלות בשל גחמות – ולעיתים גם לא מצליחות לקום כלל¹⁰. וללא ממשלה מתפקדת, לא ניתן לקדם רפורמות ולמנות אנשי מפתח, והמערכת הפוליטית נכנסת לסחרחורת – בחירות חוזרות, אובדן אמון במערכת מצד בוחרים, אובדן אמון במערכת הכלכלית מצד משקיעים, ובאופן פוטנציאלי גם מיתון. חשוב לציין עם זאת שהיעדר יכולת של הממשלה לקדם חקיקה אינה בהכרח בגדר משבר – אחד המאפיינים המהותיים של שלטון דמוקרטי הוא שהממשלה איננה כלי־יכולה, ושהיא חייבת לתת דין וחשבון על מעשיה (במקרה

השיטה הנוכחית מתמרצת פוליטיקאים בכירים לפרוש ממפלגתם ולרוץ לבד, שכן "כוכב" אחד יכול להחזיק רשימה, ויותר מזה, למנות את אותם המועמדים, האנונימיים לעיתים, כראות עיניו. בעבר, הזרות המפלגתית החזקה בלמה תופעה זו

10. זובידה, הני ודוד מקלברג, 2008. המערכת הפוליטית הישראלית: בין משילות לקריסה. האגודה הישראלית למדע המדינה.

הישראלי, בפני הכנסת). אבל מצב שבו תהליך הבחירות והמשא ומתן הביין-מפלגתי שמגיע אחריו מסתיים במבוי סתום, הוא מצב שבו אין בעצם יכולת לקדם מדיניות, תהא אשר תהא.

היחלשותן של המפלגות ושל הזהות המפלגתית החלה לתת את אותותיה כבר בשנות ה־80, והגיעה לתודעה הציבורית עם פירוק הממשלה ב־1990 והכישלון שהגיע מייד אחר כך בהקמת ממשלה חלופית – הפרשה שזכתה לכינוי "התרגיל המסריח". אז, המערך עזב את ממשלת האחדות עם הליכוד וניסה להקים ממשלה צרה עם החרדים, הניסיון כשל, ובסופו הוקמה ממשלת ימין־חרדים צרה. התהליך גרר מספר חודשים של חוסר יציבות פוליטי ובסופו של דבר לא הוביל לשינוי מדיניות של ממש. הוא נתפס לכן כתמרון ריק, ותו לא.

אולם השלכה אחת משמעותית בכל זאת הייתה לו: הוא הוביל לחקיקת חוק הבחירה הישירה ב־1992, שקבע בחירות ישירות לראשות הממשלה. הבחירות של 1996 ו־1999 נוהלו אפוא עם פתק כפול: אחד לרשימה לכנסת, ואחד לראש ממשלה. אלא שהרפורמה לא פתרה את הבעיה, ואף החריפה אותה לכדי משבר של ממש לאחר הבחירות לכנסת ב־1999. באותה מערכת בחירות, מספר הרשימות בכנסת הגיע לשיא (15), ואילו מספר המנדטים של הרשימה הגדולה הגיע לשפל (26) – של ישראל אחת בראשות אהוד ברק). ריבוי המפלגות מזה והיחלשות כוחה של מפלגת השלטון מזה העמיקו מאוד את הקשיים שבניהול הקואליציה. אומנם אותה הממשלה זכורה בעיקר בשל כישלון שיחות קמפ דייוויד ותחילת האינתיפאדה השנייה, אבל האמת היא שהיא התחילה להתפרק עוד לפני כן – יהדות התורה פרשה ממנה בספטמבר 1999 ומרצ ביוני 2000, מה שהותיר אותה ללא רוב בכנסת. בהמשך, המשמעת הסייעתית והקואליציונית הופרה לעיתים תכופות, ובחירות חדשות נקבעו בתוך תקופה של פחות משנתיים מהבחירות הקודמות.

בעקבות המשבר, הכנסת אימצה מספר רפורמות ששיפרו את המצב בטווח הקצר (לרבות ביטול הבחירה הישירה והעלאת אחוז החסימה), אך לא טיפלו טיפול שורש בבעיה העיקרית. ואכן, מפלגות המשיכו להתפרק, ומפלגות אוטוקרטיות, שבהן המנהיג קובע את כל הסדורים ומאייש את כל העמדות, צצו במקומן. שרון פרש מהליכוד והקים את קדימה; ציפי לבני פרשה מקדימה והקימה את התנועה; ברק פרש מהעבודה והקים את מפלגת העצמאות; משה כחלון פרש מהליכוד והקים את כולנו; נפתלי בנט ואיילת שקד פרשו מהבית היהודי והקימו את הימין החדש־ימינה. בנוסף, יאיר לפיד הקים את יש עתיד, אף היא מפלגה אוטוקרטית.

הפיצולים והפילוגים האלה הם אינם עניין של מה בכך. מערכת מפלגות יציבה היא הבסיס שעליו נבנית מערכת פוליטית יציבה¹¹. מפלגות אינן יכולות לעשות את הפשרות האידאולוגיות הדרושות להקמת קואליציה – ויותר מכך, לניהול המדינה – אם אין ערובה שהמפלגה תוסיף להתקיים גם אחרי הטלטלה שתגרום הפשרה. פוליטיקאים, בכירים כזוטרים, אינם יכולים להסתמך במציאות

11. Linz, J. (1978) 'Elements of Breakdown', in Linz, J. & Stepan, A. (eds) *The Breakdown of Democratic Regimes*. 11
Baltimore, MA: Johns Hopkins University Press; Sartori, G. (1976). *Parties and Party Systems*. Cambridge, UK:
Cambridge University Press Studies

כזאת על מפלגתם, ואי לכך הם אינם רואים בה בית פוליטי אלא רק תחנת מעבר – במצב זה, הקידום העצמי שלהם לעיתים בא על חשבון המפלגה, וכשרה אידאולוגית או הסכם קואליציוני שהמפלגה כן מקבלת אינו יכול לכבול את חברי המפלגה, ולפיכך אינו בעל ערך רב. בנוסף, בוחרים אינם ממהרים להתפקד, לתרום או להתנדב, ונעשים מעורבים עוד פחות בפוליטיקה, דבר בעייתי בפני עצמו כפי שכבר נאמר.

כאן יש להוסיף הבהרה: בבחירות 2019 א' ראינו מגמה ברורה של התכנסות־בחזרה לשתי מפלגות גדולות (הליכוד וכחול-לבן), וערב בחירות 2019 ב', היינו גם עדים למגמה של איחודים וחיבורים בין מפלגות קטנות (העבודה-גשר, המחנה הדמוקרטי, וימינה). לכאורה, מגמות אלה מנוגדות לטענה בדבר התפרקות המערכת לשברי מפלגות. אולם, צריך לזכור שהמגמות האלה התאפשרו בעיקר בשל הפיכת הבחירות למשאל־עם על המשך כהונתו של בנימין נתניהו: הסוגיה נתפסת כבעלת חשיבות דרמטית לעתידה של ישראל, והתוצאה הצמודה יחסית בין המחנות יוצרת תחושה שכל מנדט חשוב, ושבעטיה, שני הגושים אינם יכולים להרשות לעצמם להסתכן בכך שמפלגה הנמנית עמם לא תעבור את אחוז החסימה. לפיכך, נראה שמדובר בהתכנסות זמנית בלבד שנובעת ממצב עניינים ייחודי, ולא בהיפוכה של המגמה הכללית.

יתר על כן, לא ניתן להתעלם מהעובדה שהאופוזיציה העיקרית של נתניהו, רשימת כחול-לבן, איננה מפלגה אחת, אלא איחוד טכני של שלוש מפלגות שונות (חוסן לישראל, יש עתיד ותל"ם). המפלגות הללו הן ישויות משפטיות נפרדות, ומבחינה חוקית הן יכולות להיפרד מהסיעה המשותפת בכל רגע. בנוסף, חלק מעמדותיהן אינן זהות ואף מנוגדות: תל"ם היא מפלגה ימנית לכל דבר, בניגוד ליש עתיד וחוסן לישראל שהן, לפחות לכאורה, מפלגות מרכז¹².

בדומה לכחול-לבן, גם המחנה הדמוקרטי, ימינה ואיחוד העבודה-גשר הם איחודים טכניים בלבד, וגם בתוך כל האיחודים האלה מצטופפות יחד מפלגות עם עמדות מנוגדות, ששוררים ביניהן מתחים פנימיים והן אינן מחזיקות במנגנונים ליישוב סכסוכים. לתלישותן אחת מהשנייה ישנם גם ביטויים בלתי פורמליים, כמו קשיים מובהקים ביכולת קבלת ההחלטות ובניהול הקמפיין. הניסיון מלמד אף הוא שהאיחודים הטכניים של השנים האחרונות לא האריכו: המחנה הציוני התפרק בטונים צורמים, הרשימה משותפת התפרקה ובקושי הורכבה מחדש, ועוצמה יהודית הכהניסטית פרשה מאיחוד מפלגות הימין ולא הצטרפה חזרה לימינה (שבעצמה התפצלה לשתי סיעות נפרדות בכנסת ה-22). יש להניח אפוא כי רוב החיבורים החדשים לא היו מתקיימים כלל אלמלא תחושת התיקו הבין-גושי.

12. גנץ, יו"ר כחול-לבן וחוסן לישראל, צוטט מאשים את יועז הנדל וצביקה האוזר ממפלגת תל"ם כי בגלל לא הצליח להקים ממשלת מיעוט בתמיכת הרשימה המשותפת (סגל, עמית, 2019. "גנץ: בגלל לפיד אין ממשלת אחדות", mako, 20.11.2019. https://www.mako.co.il/news-politics/2019_q4/Article-b0fb7c28a1a8e61026.htm)

ג. הידרדרות המרכיב האנושי בכנסת

הרבה מהאיחודים החדשים כוללים, כאמור, מפלגות עם מבנה אוטוקרטית. בכחול-לבן, לשם המחשה, כל השלוש הן כאלה. התהוותן של מפלגות אוטוקרטיות יוצרת בתורה בעיה נוספת: היעדרו של מסלול קידום טבעי עבור מועמדים. במפלגה אוטוקרטית, מועמדים לכנסת אינם נדרשים לתפקד זמן מה בזירה הפוליטית, להשתכשף, לרכוש יכולות, להתקדם במדרג המפלגתי ובבוא הזמן להיבחר על סמך היכולות והכישורים שצברו; תחת זאת, הם מגויסים אד-הוק על ידי ראש המפלגה, מהיום למחר, בלא שעברו כברת דרך ומבלי שביססו מערך של קשרים עם בוחריהם.

בהיעדר מסלול קידום, משתנה גם פרופיל המועמד הרצוי מבחינתה של המפלגה האוטוקרטית. חברי כנסת במפלגות

מהסוג הזה צריכים להיות מוכרים לציבור במידה מסוימת, אבל בעיקר הם צריכים להיות צייתנים – ראש המפלגה יעדיף תמיד ח"כ שלא יקרא עליו תיגר ויערער על מנהיגותו. למעשה, ראש המפלגה מעוניין אך ורק ב"פנים יפות", ושכשגמיעים אנשים מוכשרים לשורות המפלגה, הם מגלים במהרה שעליהם ליישר קו ולציית, ושנמנע מהם לגלות יצירתיות ועצמאות. ואולם, במפלגות בהן מתקיים מגנון בחירה דמוקרטי המצב לא טוב בהרבה: כאן, הקריטריון להיבחרות הוא לא היכולות הפרלמנטריות של המועמד ותרומתו לתמהיל המפלגתי, אלא אך ורק היכולת שלו לגייס קולות שיתמכו בו אישית.

וכך, כתוצאה מהכשלים הללו, שהם מנת חלקן הן של המפלגות האוטוקרטיות והן של המפלגות הדמוקרטיות, לאנשים בעלי הכישורים המתאימים לשירות ציבורי אין באמת דרך להגיע לכנסת. רק יכולת לגייס קבילני קולות, נראות ציבורית גבוהה או לחילופין צייתנות, הן שמאפשרות כניסה לבית המחוקקים. התוצאה היא הידרדרות מובהקת של החומר האנושי המאייש את הכנסת, ואפשר לראות זאת כיום לרוחב כל המפה הפוליטית כמעט. דא עקא ששיטת הבחירות בישראל לא מאפשרת אלטרנטיבה לשתי הגישות הללו להרכבת רשימה, ובכך מחייבת מערכת פוליטית בלתי יציבה עם מפלגות חלשות וקואליציות רופפות.

האם יש דרך להתגבר על כך? כדי לברר זאת, נבחן שיטות אחרות הנהוגות ברחבי העולם.

חברי כנסת במפלגות

אוטוקרטיות צריכים להיות

מוכרים לציבור במידה

מסוימת, אבל בעיקר הם

צריכים להיות צייתנים -

ראש המפלגה יעדיף תמיד

ח"כ שלא יקרא עליו תיגר

ויערער על מנהיגותו.

למעשה, ראש המפלגה

מעוניין אך ורק ב"פנים

יפות"

2. מה קורה בעולם: בחירה אישית ומחוזות בחירה

יש לפתוח ולומר ששיטת הבחירות בישראל היא ייחודית למדי. ברוב העולם הדמוקרטי הנורמה היא שימוש במחוזות בחירה מקומיים, ורק בישראל, הולנד וסלובקיה אין היבט מקומי כלשהו בבחירות הכלליות.

ככלל, הרעיון של בחירות מחוזיות הוא שבמקום הצבעה אחת בכל המדינה, יש הצבעה נפרדת בכל מחוז, עבור נציגי אותו המחוז לפרלמנט. מספר הנציגים של כל מחוז עשוי לנוע בין אחד ועד למספר דו־ספרתי. היתרון המזוהה ביותר עם השיטה הזאת הוא ייצוג של נושאים מקומיים בפרלמנט הארצי, והימצאותה של כתובת ברורה לכל תלונות האזרח, בדמות הנציג האזורי. אבל יותר משמעותית ממנו היא, בעיניי, ההשפעה שיש למחוזות בחירה על מערכת המפלגות.

גודל מחוז בחירה מתפקד כמעין תחליף לאחוז החסימה. אמחיש זאת בעזרת דוגמה: כשיש, למשל, שלושה נציגים למחוז, אותו מחוז יכול להיות מיוצג לכל היותר על ידי שלוש מפלגות, וברמה הארצית, בפרלמנט שבנוי ממחוזות של שלושה נציגים, יהיה יתרון משמעותי (גם אם לא מוחלט) לשלוש המפלגות הגדולות. בפשטות, אם כן, ככל שיש פחות נציגים לכל מחוז, כך גדל כוחן של המפלגות הגדולות – וזה כשלעצמו סממן, בדרך כלל, של מערכת פוליטית יציבה.

יתרון מהותי נוסף של השיטה הוא ש"כוכב" אחד לא יכול להחזיק רשימה לבדו ולא יכול לעשות בה כבתוך שלו, משום שבמקום רשימה ארצית אחת, יש רשימה המורכבת מנציגי המחוזות, ואילו כל אחד מהנציגים נדרש להיות אטרקטיבי בפני עצמו כדי לנצח במחוז שלו. וכך נבחרו הציבורי הם בעלי כישורים פוליטיים מתאימים לייצג את האזרח, וראש המפלגה חייב לקחת את עמדותיהם בחשבון.

ניגש כעת לדוגמאות ספציפיות מרחבי העולם.

א. ארצות הברית

בארצות הברית הבחירות לבית המחוקקים הן מחוזיות, עם בחירות נפרדות לנשיאות. כל שנתיים נערכות בחירות לקונגרס (מועמדים לבחירה כל 435 חברי בית הנבחרים ושליש מחברי הסנאט), וכל ארבע שנים לנשיאות. בשני המקרים הבחירות הן אישיות: האזרחים בוחרים ישירות במועמדים. מועמד יכול להשתייך למפלגה או לשמש כמועמד עצמאי, כאשר בפועל כמעט כל המועמדים הנבחרים חברים באחת משתי מפלגות – הדמוקרטית או הרפובליקנית. ערב הבחירות לנשיאות ולקונגרס, המפלגות בוחרות את מועמדיהן בכריימריז. מעניין לציין כי בניגוד לישראל ולרוב העולם, הכריימריז בארצות הברית – ואפילו עצם החברות במפלגה – אינם מנוהלים על ידי המפלגה, אלא על ידי המדינה.

אחת ההשלכות המרכזיות של השיטה היא שחברי קונגרס הם עצמאיים יחסית. הם מגייסים חלק ניכר מהכסף בעצמם ומנהלים את הקמפיין לבדם. בהתאם, המשמעת הסיעתית חלשה יחסית, כשהנהגת המפלגה מוגבלת באמצעי הלחץ שלה על חברי הקונגרס, ועוד יותר מכך, על סנאטורים

(שנבחרים לכהונה של שש שנים). מאחר שהבחירות מתנהלות כל שנתיים, הנציגים נמצאים במעין קמפיין תמידי, וצריכים לשמור על קשר רציף עם קהל הבוחרים.

לשיטה האמריקאית יש מספר בעיות: העצמאות היחסית של המחוקקים והיעדרה של משמעת סיעתית אפקטיבית משמעותן גם קושי בהעברת חוקים, לא כל שכן רפורמות משמעותיות, אפילו כאשר הן זוכות לתמיכה ציבורית נרחבת. יתר על כן, הבחירות התכופות מגדילות משמעותית את חשיבותו של תהליך איסוף התרומות, ולפיכך גדל כוחם של תורמים אינטרסנטים. ולבסוף, ישנה בעיה המכונה "ג'רימנדרנג" – שינוי מכוון של גבולות המחוזות על מנת לתת יתרון למפלגה אחת על פני האחרת. תופעה זו אינה ייחודית לארצות הברית, אך הביטוי שלה שם חמור במיוחד בשל מבנה המוסדות והקיטוב הבין-מפלגתי¹³. במדינות אחרות בעולם עם שיטות בחירות דומות ישנה, לרוב, "ועדת גבולות" בלתי מפלגתית, מה שמסייע מאוד בצמצום תופעת הג'רימנדרנג.

ב. בריטניה

בבריטניה, כמו בארצות הברית, הבחירות לבית המחוקקים הן מחוזיות (650 נציגים ל-650 מחוזות), וישנן שתי מפלגות דומיננטיות: הלייבור והמפלגה השמרנית. בניגוד לארצות הברית, אין נשיאות, והממשלה נבחרת בצורה דומה לישראל, על בסיס הצבעת אמון של הפרלמנט. ההבדלים בין בריטניה לארצות הברית יצרו בעקיפין גם הבדלים משמעותיים בהתנהלות המפלגות: הצורך באמון הפרלמנט הביא אותן לאמץ כללים הרבה יותר ריכוזיים ולשלוט שליטה מלאה בתהליך גיוס המחוקקים, כל זאת כדי ליצור משמעת סיעתית איתנה¹⁴.

בלייבור, למשל, אדם שרוצה להיות מועמד מטעם המפלגה שולח קורות חיים למוסדותיה, הנהלת המפלגה בוחנת אותם ומחליטה אם להוסיף אותו למאגר של מועמדים פוטנציאליים. אם מתכנה מקום במחוז מסוים, ועדה של הסניף המחוזי של המפלגה בוחרת מתוך המאגר הקיים שניים-שלושה שמות (shortlist), והם עומדים לבחירה בפריימריז של חברי המפלגה באותו המחוז. כל התהליך הזה מתרחש זמן רב לפני הבחירות ולכן הן עצמן נחשבות להליך קצר יחסית – הן אורכות כחודש, בממוצע.

בשנים האחרונות תהליך בחירת היו"ר עבר דמוקרטיזציה מסוימת, בתגובה ללחץ ציבורי, אך הוא עודנו סגור בעיקרו: רק חבר פרלמנט יכול להציג את מועמדו, וגם אז, רק בתנאי שגייס את תמיכתם של לפחות עשרה אחוזים מחבריו לסיעה (או 20 אחוזים, במקרה שהיו"ר המכהן מתמודד). החל

¹³ Dowler, Shaun, Todd Donovan, and Jennifer van Heerde, "The United States of America: Perpetual Campaigning in the Absence of Competition." *The Politics of Electoral Systems*, by Michael Gallagher and Paul Mitchell, Oxford University Press, 2008, pp. 185-208

¹⁴ Mitchell, Paul "The United Kingdom: Plurality Rule under Siege." *The Politics of Electoral Systems*, by Michael Gallagher and Paul Mitchell, Oxford University Press, 2008, pp. 157-184.

מ־2015 הפריימריז עצמם הם "פתוחים", כלומר כל אזרח יכול להשתתף בהם, בתנאי שחתם על מסמך תמיכה בעקרונות הלייבור ושילם דמי הצבעה.

ככלל, המשילות בבריטניה נחשבה טובה עד לא מזמן, כאשר המפלגות הגדולות נהגו להציג עמדות ברורות ונבדלות בסוגיות ציבוריות, והבחירות הולידו הכרעה מובהקת ביניהן. אולם, נדמה שמשבר הברקזיט הפוקד את המדינה זה חודשים ארוכים שמת את הקרקע תחת תפיסה זו. הממשלה לא הצליחה להעביר תוכנית מוסכמת להתנתקות מהאיחוד האירופי, והדברים הגיעו עד כדי בקשה להשעיית מושב הפרלמנט ליותר מחודש, על מנת להעביר בכפייה החלטה שלא הייתה מאחוריה תמיכה.

ג. הולנד

שיטת הממשל ושיטת הבחירות בהולנד זהות כמעט לאלו של ישראל, אולם ניתן ללמוד משהו מהשונויות שבכל זאת קיימת ביניהן. כמו בישראל, גם בהולנד מפלגות מתמודדות במחוז בחירה כלל־ארצי אחד שמושבו (150) מחולקים בין המפלגות באופן יחסי להצבעה. נציגי המפלגות נבחרים לפי רשימות שנקבעו מראש, אבל ההבדל העיקרי הוא שהרשימות הללו "פתוחות": ביום הבחירות, אזרחים לא מצביעים רק למפלגה, אלא גם מסמנים באיזה מועמד בתוך הרשימה הם תומכים.

תומכי השיטה טוענים שהיא מייתרת את הליך פריימריז – שכן האזרחים בוחרים את מועמדיהם – ובכך פותרת חלק ניכר מהבעייתיות הקיימת בשיטה הישראלית. אלא שבפועל, הרשימה נקבעת במידה רבה על ידי המפלגה: היא זו שקובעת את סדר המועמדים, וכדי "לקפוץ" למעלה הרשימה, בניגוד לסדר המקורי, מועמד צריך לזכות במספר רב יחסית של קולות (בבחירות ב־2017 הוא עמד על 17,527, רבע מנדט). במידה שלא זכה במספר הקולות הנדרש, הוא נשאר באותו המקום שהמפלגה קבעה מראש. בפועל, מעטים המועמדים ה"קטנים" שמצליחים לחרוג מהעמדה הנחותה שקבעה עבורם המפלגה ולהיכנס לבית המחוקקים. בנוסף, כל הבעיות המוכרות לנו מישראל, תקפות גם בהולנד: המפלגות הוותיקות הולכות ודועכות, לטובת מערכת מפולגת ובלתי יציבה¹⁵.

ד. אירלנד

באירלנד, כמו באוסטרליה ומלטה, נהוגה שיטת בחירה הנקראת "הקול היחיד הנייד". לשיטה הזאת שני מאפיינים עיקריים: ההצבעה היא אך ורק באזורי בחירה מקומיים אשר שולחים לבית המחוקקים שלושה עד חמישה מחוקקים מכל מחוז (ישנם 40 מחוזות, ובסך הכל 158 חברי פרלמנט); וההצבעה היא אישית, על ידי דירוג שמות המועמדים לפי סדר העדיפות של המצביע – המועמד המועדף ביותר יסומן ראשון, המועמד השני הכי מועדף יסומן שני, וכך הלאה. השיטה עובדת כך שמועמד

¹⁵ Andeweg, Rudy B. "The Netherlands: The Sanctity of Proportionality." *The Politics of Electoral Systems*, by Michael Gallagher and Paul Mitchell, Oxford University Press, 2008, pp. 491–510.

אשר קיבל מספר "סימונים ראשוניים" אשר חצה את הרף שנקבע מראש, ונבחר – מאותו הרגע, כל הקולות הנוספים שסימנו אותו ראשון, יעברו למועמד הבא אחריו. זה עובד גם בכיוון ההפוך: במקרה שלא מספיק מועמדים חצו את אותו הרף, המועמד שקיבל הכי מעט קולות נפסל, והקולות שקיבל מועברים להעדפות המשניות.

הרעיון מאחורי התהליך הזה הוא לצמצם לחלוטין את הקולות "המבוזבזים", שכן בסופו כל קול נספר (ולכן המילה "נייד" בשם השיטה). המשמעות בפועל היא שגם אם בוחר תומך במועמד שאינו זוכה לפופולריות מספקת וסיכויים להיכנס לבית המחוקקים קלושים, הבוחר עדיין יכול לסמן אותו ראשון, בידיעה שבמקרה שלא ייבחר, הקול יעבור למועמד המסומן שני. מנגד, גם אם הבוחר תומך במועמד פופולרי שבחירתו נראית מובטחת, הבוחר לא צריך להרגיש שבזבז את קולו על מה שממילא היה צפוי לקרות – במקרה כזה, הקול שלו פשוט יעבור אוטומטית למועמד שסימן במקום השני.

מעניין לציין כי למרות מערכת הבחירות האישית, המשמעת הסיעתית באירלנד נחשבת איתנה: ישנם רק מקרים בודדים של מרידות בעמדת המפלגה הרשמית, אפילו שהסיכויים של חבר פרלמנט בודד להיבחר שוב בתור מועמד עצמאי דווקא גבוהים. הסיבה לכך נעוצה במנגנון הבחירות. ראשית, כל מועמד של כל מפלגה צריך להריץ קמפיין עצמאי¹⁶, כך שאין אפשרות ש"כוכב" אחד יחזיק לבדו את הרשימה. שנית, חבר פרלמנט שמורד ופורש ממפלגתו אולי יכול להיבחר מחדש בעצמו, אבל ריאלית, הוא לא יוכל להקים מפלגה יש מאין אשר תיתן לו מספיק כוח לדרוש מקום בממשלה – ובפרלמנט הוא ייצג רק את עצמו¹⁷.

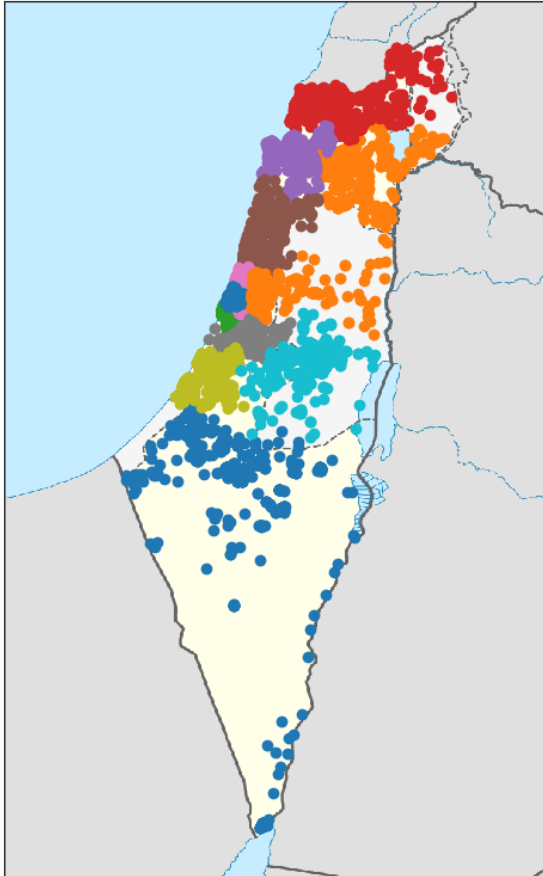
---

16. מימון הקמפיין ניתן במקביל גם למפלגה וגם למועמד: מימון ציבורי למפלגות בהתאם לתוצאות הבחירות; והחזר הוצאות למועמדים שקיבלו מספר קולות העולה כדי רבע מהרף הדרוש להיבחר.

17. Martin, Shane, 2014. "Why electoral systems don't always matter" The impact of 'mega-seats' on legislative behaviour in Ireland", Party Politics, 20 (3): 467479-

3. איך זה יכול להיראות בישראל

ישראל מחולקת למחוזות

חלוקה אפשרית של המדינה ל-12 מחוזות. כל נקודה מייצגת קלפי אמיתית.

לאור שקלול היתרונות והחסרונות של כל אחת מהשיטות שנסקרו לעיל, כמו גם בחינת מידת התאמתן למציאות הישראלית, מסקנתי היא שמוטב היה לכנסת לאמץ את שיטת הבחירות האירית.

ראשית, מדובר בשיטה שמעודדת את הבוחרים לבחון את המועמדים כשלעצמם, ולא להסתפק בתווית המפלגתית. במובן זה, היא תסייע לצמצם את תופעת הבחירה במועמדים חסרי כישורים רק משום שהם צייתנים ואגב כך תעזור להשביח את החומר האנושי בכנסת. בנוסף, השיטה מאפשרת הבעת עמדה מורכבת לגבי המועמדים, לרבות האפשרות להצביע למועמדים ממפלגות שונות. הצבעה כזאת מעודדת מועמדים להציג עמדות פרגמטיות, זאת כדי לזכות בקולותיהם של כלל הבוחרים, לרבות קהל המצביעים של מפלגות יריבות. ולבסוף, השיטה גם מייצרת פריימריז: מועמדים מאותה מפלגה מתמודדים במקביל, ובוחר של המפלגה יכול לדרג את מועמדיה כראות עיניו.

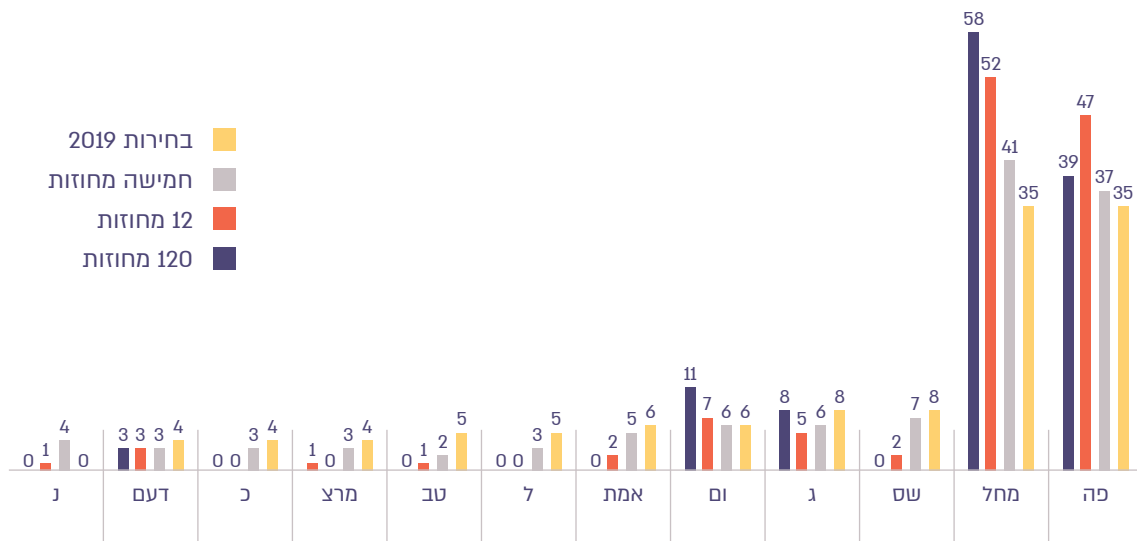
ננסה לבחון איך אימוץ השיטה האירית – ובכלל זה חלוקה לאזורי בחירה – עשוי להיראות בישראל, באמצעות סימולציה המבוססת על נתוני האמת של בחירות 2019א' ובחירות 2019ב'.

כפי שצייתי קודם, מידה השפעתה של שיטת מחוזות הבחירה תלויה הדוקות במספר הנציגים שכל מחוז שולח לפרלמנט: ככל שמספר הנציגים למחוז קטן יותר, כך גדל היתרון למפלגות גדולות. לכן נבחנו שלוש חלוקות אפשריות: חלוקה של המדינה לחמישה מחוזות בחירה (כאשר כל מחוז מיוצג על ידי 22 עד 29 ח"כים), חלוקה ל-12 מחוזות (שמונה עד 13 ח"כים למחוז), וחלוקה ל-120 מחוזות (ח"כ אחד לכל מחוז). החלוקות הללו הוכנו באופן אוטומטי לחלוטין¹⁸ וזאת כדי להימנע מבעיית הג'רימנדרנינג.

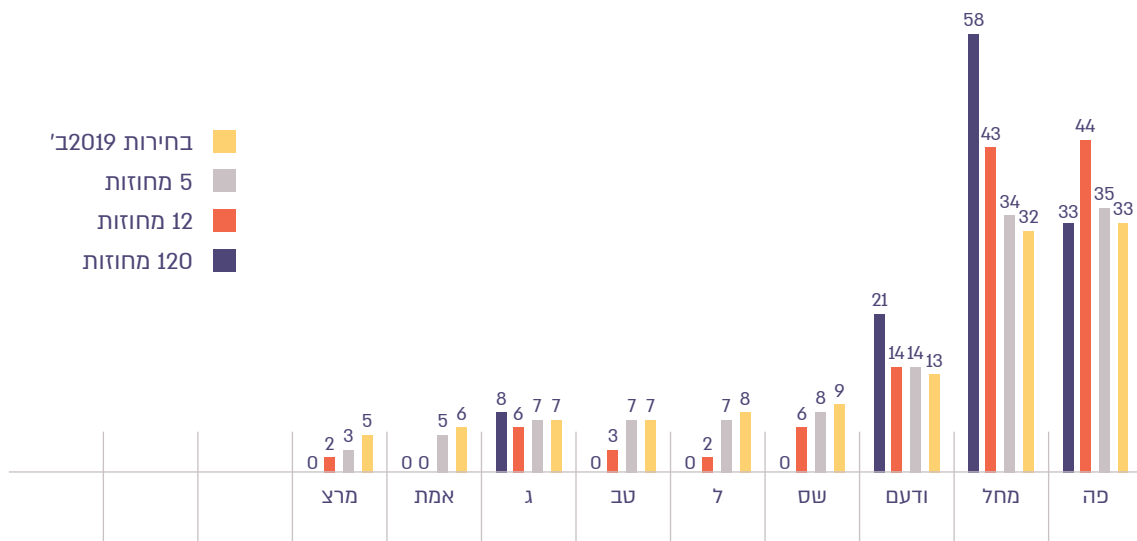
18. החלוקה בוצעה על ידי אלגוריתם Ward clustering על סמך המיקום הגיאוגרפי של הקלפיות. במידה והאלגוריתם לא מייצר חלוקה שוויונית דיה, מבוצע חתך שרירותי של אזור לשני חלקים שווים – קו החלוקה נקבע לפי PCA.

בשלב הבא, יש לתרגם את תוצאות האמת שהתקבלו בכל מחוז, לדירוג ההעדפות של כמה מפלגות בידי כל בוחר. לשם כך השתמשתי בנתוני "הסקר השקוף"¹⁹ (לזר-תלם ואלקיים שלם 2019) שהתקיים ערב בחירות 2019 בין מדגם בוחרים ושאל על העדפותיהם והתלבטויותיהם – הוא סייע, כאמור, להעריך מה ההעדפות המשניות של הבוחרים, תחת ההנחה שהן מתחלקות באופן פרופורציוני בין המפלגות האחרות אשר ביניהן התלבטו.

הדמיית בחירות 2019' עם מחוזות בחירה

הדמיית בחירות 2019' עם מחוזות בחירה

19. לזר-תלם, יונתן ואלקיים שלם, חגי (2019). הסקר השקוף [קובץ נתונים ומדריך קידוד]. זמין בגרסה אינטרנטית <http://bit.ly/transpolldata>

התוצאות, אם כן, בתרשימים למעלה. עולה מהם שחלוקה לחמישה מחוזות, עם לפחות 22 נציגים לכל מחוז, היא המתאימה ביותר לישראל. במצב זה המפלגות הגדולות מתחזקות בצורה מתונה, מבלי לשנות משמעותית את יחסי הכוחות בין הגושים, ונרשם ייצוג לכל המפלגות שעברו את אחוז החסימה, ללא יוצא מן הכלל. כך נשמר אפוא האיזון בין הרצון ליצור מערכת מפלגות ריכוזית יותר, לבין הצורך לשמור על כנסת המייצגת נאמנה את כלל הציבור. מבחינה פרגמטית, העובדה שמעבר לשיטה הזאת איננו בגדר שינוי דרמטי, מעלה את ההיתכנות הפוליטית שלו.

יצוין כי לאחר תקופת הסתגלות לשיטה החדשה, שבה הן הבוחרים והן המפלגות יטיבו להכיר את המערכת החדשה ואת השלכותיה, ניתן אף יהיה לגדיל את מספר המחוזות ל-12, ובד בבד להגביל את מספר הנציגים של כל מחוז ל-13. אחרי השינוי, התחרות בין המפלגות תהיה קשה יותר ותחייב אותן לפריסה ארצית משמעותית, אבל בשלב זה יהיה לרובן (לכל הפחות לאלו שכבר נבחרו וכיהנו) מספיק ניסיון כדי להתמודד עם האתגר.

מחוזות עם פחות משמונה נציגים הם אופציה לא מומלצת: החברה בישראל מגוונת ומשוסעת, וגיוון זה לא יתבטא במחוז קטן מדי. במקרה הקיצוני בין השלושה שנותחו, של נציג אחד למחוז (2012 מחוזות בסך הכל), ההשלכות הן שליליות במובהק: אין ייצוג לש"ס, לעבודה, לישראל ביתנו ולאיחוד מפלגות הימין. משמעות הדבר היא שאין ייצוג ישיר לעלייה הרוסית, לחרדים מזרחים ולציונות הדתית, וכמו כן, כמעט שאין ייצוג לשמאל הציוני (מרצ מצליחה לזכות במושב אחד באזור בית ג'אן בבחירות 2019א'). בנוסף, שיטת הממשל בישראל בנויה למעשה לשלטון קואליציוני, ובהיעדר חוקה או תרבות פוליטית יציבה, האיזון העיקרי כנגד כוחה של הממשלה הוא החתימה על הסכמים קואליציוניים. מעבר מהיר מדי למחוזות קטנים מדי עלול להעניק למפלגה אחת רוב בכנסת, ובכך גם יד חופשית לחלוטין. בהדמייה הנדונה הליכוד מאוד קרוב לרוב הזה, עם 58 מנדטים.

סיכום

שיטה דומה לזו הנהוגה באירלנד תאפשר ייצוג אופטימלי של מגוון הדעות והאינטרסים בחברה הישראלית, אך בה-בעת תגביל את התפלגות המפלגות, ואת הכוח הרב שיש בידי פוליטיקאים "כוכבים". ולבסוף היא יכולה לקדם את שינוי פני המפלגות עצמן

כפי שניתן לראות, הבעיות בישראל אינן גזירת שמיים. בעולם ישנן שלל שיטות בחירה וממשל אלטרנטיביות: לא כולן טובות מהשיטה הנהוגה בישראל, וגם אלה שטובות יותר, לאו דווקא ישימות כאן. למשל, כל שיטה עם מספר נציגים קטן למחוז תהווה חסם משמעותי מדי עבור מפלגות קטנות ולא תתאים לגיוון האוכלוסייה בישראל. אבל שיטה דומה לזו הנהוגה באירלנד, עם מחוזות בחירה גדולים, יכולה בהחלט להתאים.

שיטה זו תאפשר ייצוג אופטימלי של מגוון הדעות והאינטרסים בחברה הישראלית, אך בה-בעת תגביל את התפלגות המפלגות, ואת הכוח הרב שיש בידי פוליטיקאים "כוכבים". מעבר לכך קשה, מטבע הדברים, להתנבא כיצד תיראה המציאות הפוליטית לאחר אימוצה, אבל ניתן להעריך בזהירות שמפלגות אוטוקרטיות הבנויות על מנהיג-כוכב עשויות להיפגע, שכן הן נוטות לבחור חברי רשימה שאין להם מומחיות בניהול קמפיין

עצמאי. קבלני קולות גם הם צפויים להפסיד מהשיטה החדשה, שכן כוחן של קבוצות אינטרס יפחת משמעותית. מאידך, המפלגות הגדולות צפויות להרוויח ולגדול, אבל – כאמור – מבלי בהכרח לפגוע במפלגות סקטוריאליות כמו הרשימה המשותפת²⁰ או יהדות התורה.

ולבסוף, השינוי החשוב ביותר שהשיטה החדשה יכולה לקדם, הוא שינוי פני המפלגות עצמן. במקום מפלגות של כוכבים, ללא היסטוריה וללא מנגנונים, השיטה מחייבת פוליטיקאים מכל הדרגים לרוץ ביחד ולייצר שיתוף פעולה כלל-ארצי. השיטה יכולה להפוך כך את המפלגות לכלי שלטוני יעיל, לאיגוד אמיתי של פוליטיקאים ומנהיגים.

אברהם (רמי) ריטוב הוא דוקטורנט באוניברסיטה העברית בחוג למדע המדינה, מתמחה בחקר שיטות בחירה

העמדה המוצגת בנייר מייצגת את כותבו ואינה משקפת בהכרח את עמדתו של מכון מולד

20. מנגנון דירוג המועמדים יכול אף להקל על הרשימה המשותפת, בכך שיפתור את בעיית יחסי הכוחות בין רכיבי הרשימה, כפי שהתגלעה בשתי מערכות הבחירות של 2019.

www.molad.org